

Որովհետև փերիք, չարքեր և այլն Կողմոսից կը վախենան, այդ պատճառով ամէն կին առէ մի կը զարկէ կամ շապիկ փողպատը (օձիքը) կամ գլխարկի մէջը: Նոյնպէս տղոցկանի բարձի տակ առնէ, առէ և այլն կը դնեն: Նորապսակներ դռնով ներս մտած և դուրս ելած ժամանակ Բաւ կը ըռեն գլխուն: Գարնան սկզբներուն երբ անասունները առաջին անգամ դուրս կը հանեն՝ թունդրի խաչքիւնը կը ձգեն դռան շէմքի տակ. այսպէս և անսովոր կարկուտ տեղացած ժամանակ:

ԿԵՐՊՈՐԱՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Ժողովուրդը կը կարծէ՝ որ մարդիկ երբեմն կը կերպարանափոխուին. շատ վտիտ և տկարութեան պատճառով նիհարացած երեխաները կը կոչուին փոփոխութիւն:

ա. Երբեմն կը լինին Գրիգ Գրիգ (տես Ջոզֆոր):

բ. Երբ զիշերով տկոյ դուրս ելնան՝ «եղինոց զիւռ փօստ (մորթի) կիջնայ վըր մարդս՝ կեղնի գէշ», այդ Հասկացողութեամբ վիթխարի և անճոռնի մարդոց գիշերնէ, Գրիգ-Գրիգ, Գրիգ-Գրիգ (քրտ. զիշերային մարդ) անունները կուտան:

գ. Արջը ծագումով Գրիգ է և ինչպէս կը պատմեն պառաւները, Գրիգ կոչուած ժողովրդից սերած է, դորա Համար էլ շատ կը սիրէ մարդոց հետ մօտիկ յարաբերութիւն ունենալ¹⁾:

Թէև Հէքիաթի ձևով բաց Հաստատ Հաւատալով կը պատմեն դէպքեր՝ որ արջը «իշտէ ժամանակ մէ, Ֆլան գեղէն կնիկ մէ կը փախցու տանէ սար, շաբաթ մ' երկու կը նստի կանի հետ, Հապած կնիկ խաբուածեմով կրփախնի պրծնայ»:

ԿԱՆՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Մեծ Հաւատք կրնճայուի կախարդութեան, որոյ ներկայացուցիչներն են՝ «Մոդոմոնի», «Մխտարք» և «ՎեցՀազարիկ» կարդացող թղթաւորները:

¹⁾ Դմիկ աղջիկ մի Գրիգ կը լինի. գետափը անասունի լէշ տեսած ժամանակ՝ կասէ «ա՛խ, երանի թէ ես Գրիգ (գազան, կենդանի) մի լինէի և ինչ որ ուտէի. Աստուծոյ հրամանքով կը դառնայ ինչ ժողովուրդը կը կարծէ, որ արջին եթէ Գրիգ ասեն՝ իսկոյն կը բարկանայ և կը յարձակուի մարդու վրայ»:

Կախարդութեան նորա համար շատ կը հաւատան, որովհետեւ Սողոմոն իմաստունը եղած է հեղինակը «վեց հազարիկ» և ասլն գրքերու:

Թղթբացները «գերկինք ու գգետինք կը քննեն» «կորեկ կը հանեն սուննի վի (սիւնն իվեր), զմարդ կը տկոզցուն» և ասլն:

„Հաղ մէ, կըսէր Զէխեաղուպ գիւղացի Ա., մեր տուն թղթբաց մ'եկաւ, շատ մարդ լէ նստուկ էն (էին). ըսեց ես կունամ օր զմարդ տկոզցում, ես չաւորացայ, ծիծղացի վրէն, թղթբաց հեռու, տէրէրէր (գրիչ կաղամարը) առաւ ի ձեռք, գվորցուց (պտտեցուց), համուն (իբրեւ թէ) ես զիսի գետիմ՝ առջև տեսայ, համուն չօլէն կեգէնք մեր տուն, համուն մարդ լէ չըկէր իմ բոլորտան, եւ հեռու օր զարկէնք ի գետ... հաղմլէ տեսայ օր ծիծղացին վրէս, ես հեռու եղայ (նուաղիլ, մարել), ամլըցայ, ընկայ թղթբացի յոտք ու ձեռք, աղաչանք պաղատանք էրի, զթուղթ բլուց (վիցնել) նոր ես պրծայ աղատայ“:

«Վեցհազարիակի» շնորհիւ թղթբացները կը սովորին նաև «սորոսութիւն»¹⁾, որով կ'իմանան հողի տակ թաղուած դանձ և դանազան իրեր դտնել:

„Հաղմէ ռամդար մ'եկաւ մեր տուն խօնաղ (հիւր), կասէր Կոփ գիւղացի Յակէն, ըսի ուրին՝ ուրհ՝ թէ չըսիս, ըշտէ մեր պեղի մօտ Այստայ խարաբէն (տեղ մի է) եւէս, կայ հորուկ. ըսեց օր հըմալէ՝ յելի առ բուռ մէ սիսեռ, չընկի չառջևս երթանք, Գացինք, չըրկուայ դեն էր. զտեղ ցուցուցի, առաւ զսիսեռն ու չորս բոլորմընի ցփնեց, դարձաւ առաւ զգիրքն ու պտպտաց. ես տեսայ սիսեռներ չըմէն ժողովուաւ մէկ տեղ, ըսեց ըշտէ յօդա է խաղինէն հորուկ, դու նստի, ըսեց, ես կը կարդամ, հալա շատ բան կայ կարդալու, հանդէ քու աչքին թուալու թուալու (տեսակ տեսակ) բան կերևայ, չեղնի վախենան հըմա ձէն էրեցիր՝ մեր հոգի կերթայ կորի. 2Է, ըսի, յօրհն ձէն կէնիմ, քօցիր իմ. (կուրանալ): Կարդաց, շատ կարդաց, ես տեսայ չորս չորս մարդ եկաւ իմ չառջևով՝ չընցաւ դնաց, ես զիս խաչիմ (ամուր) բուներ իմ, ընձի ընձի սիրտ կիտամ օր չը վախենամ, էն օր գնաց՝ հաստ մօթնեղով հոգ եկաւ, էլման չվախեցայ, յետեւ (յետոյ) իմ հոգուս չառջևս. մեծ հոգուս հըմալ կերկէր՝ որ պտի կործէր (կործանէր) վըր ընձի, ես էլման սիրտ տուի ընձի, չվախեցայ. յետեւ

¹⁾ «Ուսմադարիկ սրուեստ (իբր ռամկ.) տեսակ մը կախարդութիւն, տաճ. իւլէնը՝ (Առձնոն բառարան): Ռեյ՝ հոգ, հոգաւորութիւն, sorcellerie au moyea du sable, géomancie. (Երեք լեզուեան ընդարձակ բառ. Տաճկ. Հայեբէն Դաղդիբէն, Միւրան Աբիկեանի):

գահուն Բաղդադի մէկ մագից կախեցին վըր իմ գազթին, ըսի էդ է-
հա իդա սհաթին կը պատի վըր իմ գլխուն, կէսէ զիս հազար փշուր,
ես լէ չկրցայ դօմեցի, բօռացի, ըսի՝ եաման զիս մկա կսպանեն։ Դառ-
նամ իշկիմ (աչքել, նալիմ) օր՝ նա քար՝ նա բան։ Թղթբաց հէռսո-
տաւ (բարկացաւ) վըրէս, ըսեց, Աստուած գթո տուն աւրէ, օր էդ
փշուր գահ լէ չըր բօռացեր ի ինչ կեղնէր, քու հոգի՛ն կեղնէր, Բէշ-
աւրուաւ, յելի երթանք էլ բան չեղնի։

Փօռ ու փոշման թողինք եկանք տուն։

Գարի թալել (Գաբեմմայութիւն) Բուլանըիայ զլէթէ-
ամէն զիւղերու մէջ կը գտնուին կանայք՝ որոնք զարի
թալելով (ձգել, քցել) կիմանան կորսուած առարկայ մի կը
գտնուի կամ ոչ։

Պառաւր կառնէ 5—6 հատ զարի և, նշնէ, կասէ բան
կորցնողին, քեզ համար մի հատիկ, զիմոդ անձը իւր գարե-
հատը կը ճանաչէ, նա ափ ափի վրայ դրած ձեռքերը կը
շարժէ մի քանի անգամ զարիները իւր խառնելու համար,
բանալուց յետոյ, եթէ նշնած զարին յառաջ է անցեր՝ կոր-
սուած առարկայն կը գտնուի և հակառակը։

Թիզ չափիւ։ Բազմութիւ են նոյնպէս Բէշ Զօֆօլ կանայք,
որոնք նմանապէս թէ կորսուած բան գտնելու և թէ օտա-
րութիւն կամ հեռու տեղ գտնող մարդոց վերադարձը իմա-
նալու համար իրենց արհեստը կը բանեցնեն։

Թիզ չափողը ձախ ձեռքը կը պարզէ և աջ ձեռքի ճը-
կըռտման (լարուած) թիզը կը դնէ ձախի մատներու վրայ
չափելով կը հանէ դէպի վեր, մէկ, երկու, յետոյ վերեւից դառ-
նալով դէպի ներքեւ՝ մէկէկ, ե-ե-րկու...։ Տամարները (ջրերը)
կծկուան, թիզ չիզայ տեղը, հետեաբար և ոչ կորսուածը կը
գտնուի և ոչ հեռաւորը կուգայ, և հակառակը։

Եղունգ նայելը եւ ժայցիութիւն¹⁾։ Այս կախարդութիւն-

¹⁾ Փայջի կընշանակէ հոբոյ։ ցիզան կանայք կունենան սովորաբար
կամ ձկան գլխու ոսկոր, սադաֆ կամ նման փայլուն առարկայ մի, որու
վրայ ուղղի ձեռքը քսել կուտան, պատուիրելով որ մօքի մէջ՝ ինչ որ կու-
զենան իմանայ, խորհրդան։ ցիզանուհին անկապ խօսքերով իբր թէ ցան-
կացողի պատասխանը կուտայ և գլխից անցածը պատմելով՝ ապագան ես
կը գուշակէ։

ները հարգելիք (ցիգան, չինական, զնջու) կը գործածեն, որոնց, ոմանք կը հաւատան և ոմանք ոչ: Միայն եղանակ մասին հետեւեալ սնոտիապաշտամունքը կայ ժողովրդի մէջ:

1. Եղունգ կտրելու ժամանակ կը հաւաքեն և զխու վրայով կը ձգեն լետե, որպէս զի դատաստանին զայ իրենց գտնէ: ձգելու ժամանակ կասեն. «դատաստանին արէք զտէք զիս»:

2. Եղունգի վրայ եթէ երակաձև սև զծիկներ լինին՝ որքո՞նչ կը համարուին:

3. Եղունգի վրայ երբեմն երկացող սպիտակ նշանները՝ նոր հանդերձ հագնելու և դրամ ստանալու նշանակ կը համարուին:

4. Մագլաձև կտր եղունգ՝ աղջիկը հարուստ տուն հարս կը զնայ:

5. Երկտասարդները ցիկաններու կանայքը կը կճմթեն (եղունգով ի հարկ է) որ իրանց գերանդիները շա՞տ որո՞ն:

Այբրուի (ակնհաւատել, նազաւ արմակ). Մեծ հաւատք կընծայուի աշխատելու. կը կարծուի որ մի կարգ մարդիկ միայն ունին և ինչ գեղեցիկ մարդու, անասունի և լաւ գործի վրայ նայեն, մարդը, անասունը կը տկարանան ու կը մեռնեն և գործն էլ զլուի չիլնայ:

1. Չար աչք ունեցողի առջևից անցնելու ժամանակ մարդիկ կը կճմթեն՝ որ աչքը չըռնի թէ իրեն և թէ առջևը գտնուած անասունին կամ գործին:

2. Երեխայք չաչքըռելու համար, զլիարկներու վրայ փրկող ուսուցիչ, որո՞շի և ուրիշ բոժոժներ կը կարեն:

3. Լաւ ձիերու պարանոցից եռանկիւնի ծալուած ու կարուած և ուլունքներով զարդարուած լուսն (կախարդական) կը կախեն:

4. Բոստանները (սեխեստան) աչքըռելուց ազատ պահելու համար փայտի զլուի քիւ խօի և հաւկիթի կեճեփներ կը տնկեն:

5. Իսկ երբ ձճումը (խնոց) աչքըռի և խօսելու իւրը շուտ չհասցնէ, չհարկ (քրդ. և հայ. լէպ) կախարդութիւն

4689 11A-2039 6894

անող) պառաւանները հրիք անգամ ձձմի վրայով էլ շէշան այս ու այն կողմը, և աղօթք մի պտպտալով էլ Բարեշայնէն:

ԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՍՐԲԵՐ

Աստուծոյ մասին ժողովրդի զխտութիւնը Ս. Գրքի տուած տեղեկութիւնից այն դին չանցնիր. զիտցածնին ևս խիստ կցկտուր և մութ գաղափարով կարտայայտեն զիւղացիք:

«Աստուած՝ զօրաւոր, լուսաւոր, երկնուց ու գետնուց ստեղծողն է, չորս կողմ՝ Սերորէք, Քերորէք, Կ դաս Հրիշտակներ կանուկ են, «եօթ խաւ քանց երկինք վերև» զրած է նորա լուսեղէն Աթուր:

Հայր Աստծուց լստոյ, ամէն խօսակցութեան, աղօթքի, բարեմաղթութեան, անէծքի և օրհնութեան ժամանակ շարունակ կը լիշուի «Յիսուս-Քրիստոսը», որու ծագման մասին բնաւ գաղափար չունենալով՝ լսելով միայն զխտեն որ «Աստծու որդի է»:

Ս. Հոգու մասին՝ երբէք գաղափար չունին, և բացի «անուռն Հօր և Որդւոյ և Ս. Հոգւոյ» աղօթքից, որով երեսնին կը խաչակնքեն, ուրիշ պարագային չլիշուիր:

Աւաւստեան՝ արշալուսին, երբ զիւղացի կինը երեսը դէպի «Հայոց ս. Աղօթարանը» դարձուցած սրտաբուղիս կաղօթէ, այսպէս կարտայայտէ իւր հաւատոյ հանգանակը.

«Օրշնեալի Աստուած, օրշնեալի բարի լուսու քաղցրիկ Քրիստոս, էջ շաղաթաթախ հայոց սուրբ աղօթբան, էջ չորեք կողման սրբեր, Սերորէք, Քերորէք, ինն դաս Հրիշտակներ, բարեխօս եղնաք առ Աստուած»:

«Եւ Տիրամար ս. Աստուածածին, եւ Մշու սուլտան սուրբ Կաթայետ, ատենաչաս (ժամանակին հասնող) բօզ ձիաւոր սուրբ Սարգիս, իմ ձեռն ի ձեր փէշն իմ թալի (երկարացնել, ձգել, քցել), բախիսօս եղինք արար (ընդհանուր) աշխարհքին, իմ մեղաւոր հոգուն»:

«Մեղան իմ քրդի Աստուած, մեղան Աստուած, երկրի և երկրի (երկնքի և երկրի) ստեղծող Աստուած, մեղայ քեզ. Տէր, դու քեռ ստեղծած հոգին չկորցուս, իմ մեղք շատէ քանց քարնի քրտէն, քանց աւազն ի ծովէն, քանց թուփն ծառէն, Աստուած, դու իմ մեղք չաչբիս (ի նկատի չառնես) իմ խեղճն (խեղճութիւնը) աչբիս. Տէր, դու ողորմանաս հաւիտ իւր իւր (քրդ. = 72 ազգաց), ամե-